ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XXXVI. 5. Juliu 1870.

(XLIII.)
Gramatistii, si Ortografistii romani.

IV.

Joane Deleanu, si Sam. Crisianu.

Dupà aceli celebri Gramatisti si Ortografisti romani, de cari amu graitu panà acumu, numai decâtu s'ar' vení, se amentimu pre P. Maioru, contempuranulu loru, si alesu alu lui S. Micu si G. Sincaiu, dein cari cestui dein urma ia fostu si consociu in studia-le dela Rom'a, si amendoror'a in profesiunea monastica la Blasiu, de carea inse elu cu consociulu seu G. Sincaiu in tempure-le libertatei Josefine amendoi s'au lapedatu, unulu remanendu totu Directoriu scoleloru normali gr.-catolice dein Blasiu si dein tot'a Trni'a, er' celu alaltu ocupandu parochi'a si protopopiatulu in Reginulu sasescu.

De insemnatu este, cà cu tote acestea, nece G. Sincaiu de consociulu seu nu amentesce necaliurea, precumu nece P. Maioru de celu alaltu. Si se pare, cà aceste doue capete mari, nu se vedeau prea bene unulu cu altulu, si pote cà in câtu-va chiaru se si despretiuieau. Celi ce au cunoscutu mai de aprope, nu numai talentele, ci si calitatile fia-carui dein acesti doi, voru fí preceputu si caus'a acestei instrainari reciproce, de care noi ne abstienemu aici a mai intense vorb'a.

De insemnatu este, sî cà amendoi acesti rivali, in urm'a secularisarei loru, se lapedara si de numelè monasticu, P. Maioru de totu, er' Sincaiu mai pucinu, sisi reluara numele de botezu. Petru Paulu Maioru remanendu numai Petru, er' Georgiu Gabriele Sincaiu mai numai Georgiu. De almentrea sciutu este, cà si in basereca de ritulu grecescu, monachii depunendu profesiunea monastica, cà si cumu prein ast'a s'ar' renasce cá prein botezu, lenga numele de botezu si-mai licau sî altu nume, une oria asia, in câtu mai in urma numai dupà numele monasticu suntu cunoscuti.

Mai curiosu este, cà numele monasticu dupà una datena generale in acea basereca, are se se incepa cu aceea-si litera, cu care se incepe celu de botezu. Dupà care datina, oserbata si in munastirea S. Treimi dein Blasiu, Georgiu Sincaiu, cá monacu, s'a numitu si Gabriele, er' Petru Maioru si Paulu, dupà cumu cestu dein urma se afla numitu in documentele acelei munastiri. De acea s'au numitu si Ioane Inocentiu Clainu, si Petru Paulu Aronu, si alti episcopi profesi si munachi, cu câte doua nume.

Cu tote acestea, noi despre P. Maioru nu vomu se tractàmu aici, si pentru cà operele lui, alesu Ortografi'a, inca suntu in manu-le totoru romaniloru, si pentru cà de ortografi'a lui amu tractatu aliurea*) destulu de pre largu, er' Gramatec'a lui a remasu necompleta, si totu ce a mai remasu in fragmente dein ea, noi insine le amu publicatu, dupre originale, totu in acesta folia**) unde bunii nostri lectori le au vediutu.

Totu asia amu avé se urmàmu si cu alti doi ilustri barbati romani, contemporanii celoru de mai in-a-ante, si cari figureza in rubric'a acestui articlu de astadi: Ioane Delèanu alias Budai, si Sam. Crisianu alias Körösi, atâtu pentru cà si de acestia si despre ortografie-le loru, totu asemenea amu tractatu aliurea***), câtu si pentru cà dela unulu nu avemu nemica a mana, decâtu unu estrasu ortograficu dein Gramatic'a lui †), er' dela celu alaltu numai una mica brosiura erasi ortografica, er' de in gramatecele loru nemica.

Dupa ce inse, de una parte acesta brosiurica a devenitu prea rara, si de almentrea desemnata numai cu initiali-le autoriului, ne aflàmu determinati a o reproduc aicia intrega, si de vomu mai avé locu, inca si novel'a idilica Gesneriana

*) Principia de limba nr. LIX., pag. 325—8.

**) Archivu, nr. XV. seqq., pag. 297 seqq.

***) Principia, nr. LVII. si LVIII., pag. 318—325.

†) Totu acolo pag. 322 seqq.

tradusa si publicata de acel'asi la calcaniulu acelei brosiure.

Mai cu greu ne erá a publicá fragmentulu ortograficu, alu celui alaltu, si pentru cà e camu lungutiu, si erasi pentru cà e scrisu cu una ortografia, ce si noue ne este prea incomodu a o urmá, si pote cà multor'a si dein lectorii nostri nu mai pucinu incomoda ar' fí pentru a o urmaré.

Dar' si in acestu punctu, dupa ce Dn. A. Papiu Ilarianu avù bunetatea a ne impartasî una multîme de date pretiose despre activitatea literaria, nu numai gramaticale si ortografica, ci si istorica, a' acestui mare literatu romanu, panà acumu necunoscute, lucrarea ne-s'a liusioratu forte, lasandu, precumu avumu onore de a preinscientiá in nr. trecutu, se urmeze acì pretiosulu Comunicatu alu Dnlui A. Papiu.

a)

Dlui Red. alu Archivului, Can. T. C.

Bucuresci, 8/20 Apr. 1870.

Despre Manuscriptele lui **J. Budai**, aflatoria in Bibliotec'a centrale dein Bucuresci.

Rme. Despre J. Budai memoreza Sincai in prefatiunea Gramaticei dela 1805, de asemenea Dta in Principia, undelu numesci si Deleanu. Eu in viatia lui Sincai am promisu a dîce mai multe la tempulu seu.

Bibliotec'a nostra centrale posiede, dein anulu trecutu, mai multe dein Msptele lui Budai. Aceste Ms. suntu tramisa la biblioteca dela ministeriulu nostru de culte si instructiune publica. Dar' de unde si cumu le procurà ministeriulu, nu am potutu inca aflá, cu tote intrebarile ce amu facutu. In tomn'a trecuta, am datu, dein templare, preste aceste Ms. in biblioteca. Ele se afla amestecate, incurcate, in cea mai mare neregula. Pote cà in ver'a acesta voliu fí in stare, a face una dare de sema despre aceste Mspte Budaiane, in un'a dein siedentie-le Societatei nostre Academice. Dar' si panà atunci, speru cà ve facu una mica*) placere, comunicandu-ve' pentru Archivu urmatorie-le scurte notitie.

Eta dar' Ms. Budaiane, ce am esaminatu panà acumu.

*) Dein contra: forte mare. Not'a edit.

1. Лексікон ротъненскꙋ - немцескꙋ ші немцескꙋ - ротъненскꙋ алкътꙋітꙋ de Ioane Бꙋdai кесарокръескꙋл Сфетnікꙋ ла жꙋdецꙋл Nемецілор ꙟн Ліовꙋ. Томꙋ I. че кꙋпріnde ꙟн сіне Лексіконꙋл ротъненскꙋ-немцескꙋ. — Romänisch- oder walachisch-deutsches und deutsch-walachisches Wörterbuch verfasst von Joh. Budai, k. k. Landrath zu Lemberg. I. Band enthaltend das Walachisch-deutsche Wörterbuch.

Imprimatur, nach vollendetem Drucke sind drei Gratis-Exemplare hierher abzugeben. Lemberg, den 14. April 1818. Vom k. k. Bücher-Revisions-Amte. Winiwarter m. p.

Dein acestu Imprimatur, ce stà pre foli'a titulare, se vede, cà esemplariulu nostru, originale, erá gat'a de tipariu, dar' autoriulu nu a gasitu editoriu.

Mstulu e de 518½ cole in 4-o, legate intru unu singuru volume forte mare.

La inceputu are una prefatiune de 5 folie in limb'a nemtiesca: An den deutschen Leser. Urmeza apoi una Префацie, numai romanesce cu litere ciriliane, de 67 pagine, unde, intru altele, dîce: cà avea de gandu, se scotia dictiunariulu in 10 tomuri, adeca: românescu-latinescu, latin.-rom.; asisiderea, cu limbele, elina, italiana, francese si nemtiesca. In urma, s'a marginitu la patru tomuri; rom.-nemtiescu; nemt.-rom.; rom.-latin.; latin.-rom.

Dupà acesta Префацie, vene una Інтродꙋчере історічеаскъ = Historische Einleitung, romanesce si nemtiesce, de 190 pagine, in trei curmisiuiri (Abschnitte), forte importante.

Urmeza apoi, in 34 folie, XIV tabele de cuvente romane clasificate dupà divers'a loru origine.

Apoi 10½ folie: Anhang über die romanischen Buchstaben und ihre Aussprache etc.

Dupà tote acestea, urmeza apoi Lexiconulu, panà la fine. Fia-care cuventu e scrisu cu ciriliane, apoi cu litere latina dupà ortografi'a sa propria.

2. Se gasescu fragmente, multîme de cele amestecate, dein cele alalte tomuri ale Lexiconului, si a nume dein partea francese.

3. Темеіꙋріле Граматічеі ротънещі, (45 cole in 4-o). Altu esemplariu, 18 cole in 4-o.

Aici se afla desvoltata si sistem'a ortografica cu litere latine.

4. Даскълвл ромънескв пентрв темеiврiле Граматiчеi ромънещi, tom. I. (14 cole in 4-o). E unu dialogu intre Даскълвл шi Дiаквл.

5. Fundamenta Grammatices linguae Romaenicae seu ita dictae Valachicae usui tam domesticorum, quam extraneorum accomodata. Leopoli anno 1812. Ms. legatu in 4-o, de 198 pagine. — Potiu dîce, un'a dein cele mai bune lucrari gramatice ce prosiedemu panà astadi. Eu tieniu forte multu cá se se publice. Ve tramitu in alaturare prefatiunea ce stà in fruntea acestei lucrari; de asemenea si cuprensulu. Vei observá, cà §§ nu mergu totu de un'a in regula; asia e si in originale*).

6. Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina. Ms. de 18 diumetati de cole in 4-o. Autoriulu e Budai; lucrarea e facuta catra finea seclului trecutu. Descriere istorica, politica, administrativa, sociale, statistica etc. a Bucovinei, dupa ce ajunsese acesta provincia sub mânu-le Austriei. Unic'a descriere de derepta natura, ce posiedemu panà astadi. In tote privirile forte importante.

7. Historica. De originibus Populorum Transilvaniae commentatio cum notis et observationibus historico-criticis. Volume de 52½ cole in folio. Lucrarea e impartîta in Partes et capita. Are lacune. Incepe dela creatiune, — tracteza de agathyrsi, de Geti, Daci, Scyti, Huni, Fenni. De Slavis. Daciae fata ante et post Traianum. Sub Hunnis, Avaris, Langobardis, Gepidis, sub Hungaris, usque 1699.

Altu volume de 24 cole in folio intitulatu: De originibus populorum Daciae. Pars secunda. De Thracibus, Dacis, Getis et Slavenis. De originibus Siculorum. De originibus Saxonum, combate cu multa eruditiune autenticitatea privilegiului Andreanu.

Altu volume de 15 cole: De Valachorum origine.

Altu volume de 23 cole in folio cuprende Caput I. periodum a diluvio usque ad Darii Hystaspis in Scythas expeditionem, in trei esemplaria cu multe variante.

*) Va urmá mai in colo sub b). Not'a edit.

Altu volume de origine Hungarorum 25½ cole in folio.

Mai suntu alte vreo 87 cole in folio, tractandu totu aceste materie istorice despre popora-le Daciei.

8. De unione trium nationum Transylvaniae.

9. Una disertatiune intitulata: Hungaros ita describerem. (De Siculis item et Saxonibus.)

10. Hungari vi armorum Transylvaniam non occuparunt.

Cele mai multe dein aceste disertatiuni, suntu incomplete. Apara supplicem libellum; bate pre Eder.

11. Se mai afla una scrisoria, probabilmente catrà Engel, impreuna cu una traducere in latinesce alui Simeon Dascalulu.

12. Una scrisoria de 11 cole in folio, cu litere latine, nu sciu catrà care Présantia, pote catrà Vulcanu (?). Eta cumu incepe:

„Scrisorea pré santîei tále tiámu primeitu cu multa bucureia; si intieleguendo deintr'ensa, que nu te vá superá correspondeinça cu meine in lucrurile letterare, mi havu parútu que me hámu nascutu de nòvo, si que quando hási feire in miedilocul patriotiloru miei; credime séu bá ameice que dein acellu ciásu nù me may ingrevunezza stravinetatea, que ci havvendo unu ameicu asemene insufletitu spre procopseirea némului, me socotescu mai fericeitu a imprumutáre cu densulu scrisori, de quànto a dáre preléctii in Blasiu, si a feire honorátu séu cucereitu de tóta Eparchïa Ardélului" etc. ètc. Urmeza apoi tractatu despre ortografia, se desfacu cu eruditiune tote ideele, tote parerile despre ortografia cu litere latine, cerceteza cumu e mai bene: mama, mamaa, mam'a, au mamâ; ómenii au ómenî etc. etc.

13. Una alta scrisoria, probabilmente catrà P. Maioru, caruia-i tramite unu estractu dein Gramatica; eta inceputulu scrisoriei:

„Pré cinsteite Parente! Scrisorea Prec: Santiei tále dein 13 maiu ann. cur. cu drágoste hámo primeitu, bucurandome; que hámo aflátu in ùrma ùn sòçu a necázurilor, cù asemene tareia de sufletu! . . Scivo èo fòrte bene, que tóte acéle urgii purcedu dein culcùsiul nevrednicilor de numele romanèscu ce se hávu incuibatu lá Bláziu. mai multu de trèyzèci de ánni domnèscu acèsti

ethnoctòni, si quá sê si vec'nicésca stepaneia prodèscu benele de obstia a popòrului, facuendose orgánnu vrazmasilor, spre avvileirea lui. cunoscutuli hámo èo atunci fórte bene, quándo li hámo parascitu si fugendo mái bene hámo alèssu nemerniceia, de quàt sèmbra cu dènsi. inse venìva vréme si dòra nò è depárte, quendo vor essi lá lumina tòte resfaçátele rusinàri â Hierusalymului cestui novu: — cu tòte acèste de pènna mea nò vor scapá. — Fiendo cuprinsu cù Lexiconul', si álte ostanéle pentru de obstiele folòsu; n' hámo potùtu sê me indeletnicesco cu álta. dár quàt mai curendo vòyo sê trágo de pre fáça obrazariul viclenu a cestei mámile, si sê li arèto adevverata fisyognomeia (sic)! — — — pentru aceste destul, cu altu preleziu mái multe; deci pasiendo la pricea nostra ortograficésca —". De aci nainte incepe discusiiunea ortografica, si face unu estractu dein gramatica, intitulata: Θеорїа Орtогрaфіі ромъпещі кꙋ слове лъtineщi: etc.

Eram pre acì se uitu

14. Щiганiada саꙋ tевъра Щiганiлор. Поематîon Ipoi-комiко-catipiкꙋ; — алкътꙋitꙋ ꙟn doaoспрezече кжnteze, de тъестрꙋл кжnlъреџꙋ. — Леопакi Щiанеꙋ. ꙟтбогъцitꙋ кꙋ тꙋлtе ꙟпсетпъpi, шi ъгърі de camъ: — критiче, фiлософiче, icтopiче, фiлологiче шi теологiче de къtръ Мitpꙋ Перea; — шi саꙋ datꙋ афаръ ла пiрamidъ. Volume in 4-o de 278 pagine, — doua esemplaria, cu multe variante. E vorb'a de Щirani pre tempulu lui Vladu Cepesiu. Dianeu si Perea suntu pseudononime; Auctoriulu e totu Budai. Chiaru acumu me ocupu cu acestu poemation.

Voru mai fí pote si alte lucrari, cà-ci nu am esaminatu inca tote manuscriptele Budaiane.

Asia precumu ati publicati in Archivu prefatiunile primiloru nostri Gramatisti, eta va tramitu si prefatiunea Gramatecei lui Budai, sperandu cà o veti publicá si acest'a.

Ve salutu. A. Papiu Ilarianu m. p.

b)

Fundamenta Grammatices linguae Romaenicae seu ita dictae Valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accommodata. Leopoli anno 1812.

Praefatio.

Iam ex tum, Amice Lector! cum ad condendum linguae Romaenicae, quam Valachicam dicunt, Lexicon animum adjecissem, impositam mihi esse provinciam illico perspexi: ut Grammaticen quoque huiusce idiomatis parum adhuc in Europa cogniti, accuratius, quam antea factum erat, elucubratam, linguarum studiosis proponerem. Nunc itaque posteaquam illud, arduum sane, ac in suo genere, atque in lingua Romaenica primum opus, speratum attigit finem: consultius me facturum existimavi, si fundamenta Grammatices, in hanc quam vides formam redacta, non Lexico (quod etiam publici juris propediem fiet) connecterem; sed seorsim edita, qua nuncium praemitterem. Praeterea ut communi tum popularium cum vero aliorum universim extraneorum usui servire queant; non alia quam latina lingua traderem. En habes opellam! quae utcunque tibi visa fuerit, fac eam aequi bonique consulas: Haec erant, quae de ipso opere, et de me ipso dicenda habui; de quibus qualenam protuleris judicium, id humanitati relinquo tuae.

Nunc superest, ut pauca de ipsa natione, (quam non recepto hucusque more Valachicam sed Romaenicam appellare placuit,) ea, qua fieri potest, cum brevitate subjungam. Dico itaque Nationem, quae utrumque Principatum Valachiae et Moldaviae tenet, per Transylvaniam autem, Banatum ac partem Hungariae orientalem usque ad Tybiscum inter alias frequentissima est, et sub nomine Valachorum hucusque notabatur, Romaenam, homines eius nationis Romaenos, linguam autem Romaenicam, eo praecipue ductus argumento, quod latine scribendo vix aliter proprie appellari possit. Certum namque imprimis est, Valachos se nunquam aliter appellasse, hodieque appellare, quam Romaenu. Illud autem prorsus omni dubio caret, denominationes Vlach, Blach, Valach, Vlass, Bloch, Voloch, Vloch, Valch, Velsch, Velch, Val, Ulach, Olach, Olah, apud germanicae et Slavicae originis nationes nihil aliud initio significasse, quam hominem latinum, et latini corporis, sive originis, postea vero, cum Romani rerum potiti fuissent, Romanum romanaeque propaginis. Hinc Valachi a gentibus Slavicis, inter quas habitarunt, et quibus quasi circumsepti erant perpetuo Vlachi et Volochi, pro ratione pronunciationis variarum linguae Slavicae dialectorum rudiore: quemadmodum latini et Romani seu Ita-

liae Incolae a vicinis nationibus germanicis *Velchi*, *Valchi*, et *Velschi* vocati fuerunt *)

Evidens igitur est, quod Valachos non solum aliae nationes, sed ipsi quoque se constanter Romanos seu *Romaenos* appellarint.

Ex quo facile animadvertes me nec rei veritati, neque genuinae vocabuli ipsius significationi vim illaturum, si latine scribendo Valachos hucusque itaque appellatos, ab hinc *Romaenos*, linguamque eorum *Romaenicam* nominavero; quod si mihi vitio vertas, acrius contendam, et asseram: pari ratione Italiae incolas latinè *Vlachos* et *Velschos* non autem Italos appellari debere; nam Slavi eos Vlachos, et Volochos, germani vero Velschos appellare consueverunt. At vero mihi, ut ita dictos *Valachos* Romaenos dicerem, illa quoque suadebat ratio; quod constituerim, in hocce opusculo non dialectum in una provincia usitatam sequi, sed principia linguae universim consideratae omnibus dialectis communia, eamque linguam tradere, quae in libris et scriptis huius nationis reperitur, et hodie ab omnibus, qui vulgus non sequuntur, adhiberi solet. Ne igitur, si appellassem simpliciter linguam *Valachicam*, quis in errorem inducatur, putando me linguam in Principatu Valachiae usitatam docere velle; malui *Romaenicam* vocare. Hoc autem jure quodam me fecisse eo fortius credo, quod uti jam supra observavi, nomen *Vlach* et *Valach* a remotioribus Slavicis gentibus promiscue, jam pro Valachis nostris, jam pro Italis accipiatur: imo nescio qua ratione id acciderit, ut Croatae graeco ritui addicti, a reliquis romano ritu deditis *Vlachi* appellentur. Quid quod jam Bulgarorum tempore nomenclatura haec modo ipsis proprie sic dictis *Valachis* modo Bulgaris adhaerebat. Quapropter etiam reflexe ad historiam temporum et populorum, ac fine evitandae in ea rerum et nominum confusionis, pro futuro quoque ita eos nominari debere, haud ambigo. Non voco tamen illos *Romanos*, etiamsi vocabulum *Romaen*, quo se compellant, *Romanum* denotet: non voco inquam, ob discretionem inter eos, majoresque eorum faciendam; cum secus facile confusio significationum oriri posset, nec sciretur aliquando num de Romanis illis antiquis, vel Valachis, aut plane urbis Romae incolis sermo fiat. *Daco-romanos*, prout quidam satis leviter dixerunt, pariter appellandos haud credidi; hanc enim appellationem speciosam magis, quam genuinam esse animadverteram propterea; quod nec Daciae regnum, nec Romanus jam existat populus: Valachis autem, utut a Romanis procedant, Romanorum nomen, eo minus tribui valeat, quod istud tum alias, cum hodie quoque, illi solum populo tribui consueverit, qui olim ob urbe Roma, qua sede imperii sic dictus, universo fere dominabatur orbi: quorum dein cum imperio nomen quoque intercidit. Haec sufficere puto ad perspiciendam rationem adhibitae novae denominationis.

*) Consule Bongarsium in Epistola, ad Guilielmum Lenormantium; part. III. scriptorum Hung. atque alios.
Not'a autoriului.

Tertium erat de ipsa lingua Romaenica quaedam adjicere; quae siquidem praecipue ad praesens institutum pertineant, patientia tua tantisper abutar Lector benevole! dum rem fusius complectar, quam fors necesse foret; praesertim ea de causa, quod hac occasione simul ostendere voluerim, hanc linguam non esse adeo remotam ab idiomatibus ex latio oriundis, prout aliqui eius ignari putarunt.

Not'a. Aici suntemu necesitati a intrerumpe pentru numerulu urmatoriu prefatiunea autoriului, fiendu cà almentrea, avendu a dá si versiune la una parte deintru insa, ce urmeza, si a ne face mai multe oserbatiuni, forà cari nu o potemu publicá, ne ar' ocupá totu spatiulu acestui numeru micu. Adaugemu inse aici indice-le Gramaticei, erasi *numai* latinesce, precumu amu facutu si cu inedite-le lui P. Maioru.

c)

Grammatices Romaenicae *Pars* I. De literis.

Caput I. De literis quibus Romaeni utuntur.

Caput II. De literis latinis, quae per authorem praecedentibus substituuntur.

§. 4. De pronunciatione illarum.

Caput III. De litterarum divisione et compositione.

§. 5. De vocalibus speciatim.
§. 6. De diphthongis.
§. 7. De consonantibus in specie.
§. 8. De compositione literarum.
§. 9. De signis consonantium et vocalium.
§. 10. De syllabis, earumque affectionibus.
§. 11. De quantitatibus syllabarum in genere.

Grammaticae Romaenicae seu Valachicae **Pars II.** De vocibus earumque analogia et anomalia.

Caput I. De Articulis in genere.

§. 2. De articulo indefinito.
§. 3. De articulo definito.
§. 4. De articulo unitatis.

Caput II. De Nominibus.

§. 8. De declinationibus nominum.
§. 9. De nominibus adjectivis.
§. 10. De gradibus Comparationis.

Caput III. De pronomine.

§. 11. De pronomine personali.
§. 12. De pronominibus conjunctivis.
§. 13. De pronomine possessivo.
§. 14. De pronominibus demonstrativis.
§. 15. De pronominibus relativis.
§. 16. De pronominibus interrogativis.
§. 17. De pronominibus absolutis.
§. 18. De pronominibus indeterminatis seu indefinitis.

Caput III (sic). de Verbis.

§. 2. De conjugatione verborum.
§. 3. De verbis regularibus.
§. 4. De verbis irregularibus.
§. 5. De verbis reciprocis seu reflexis. §. Defectivis. §. impersonalibus. §. passivis.

Caput IV. De Participiis.

§. 6. De participiis praesentis.
§. 7. De participiis praeteriti.

Caput V. De Adverbiis.

§. 8. De adverbiis primitivis.
§. 9. De derivativis.
§. 10. De adverbiis simplicibus et compositis.
§. 11. De adverbiis secundum significationem suam spectatis et quidem.

I. De temporalibus. II. Adverbia loci. III. Adverbia negativa. IV. Confirmativa et jurativa. V. Optativa. VI. Remissiva. VII. Adverbia qualitatis. VIII. Quantitatis. IX. Dubitativa. X. Congregativa. XI. Discretiva. XII. Similitudinis. XIII. Ordinativa. XIV. Intentiva. XV. Comparativa. XVI. Numeralia. XVII. Interrogativa. XVIII. Demonstrativa. XIX. Reliqua adverbia.

Caput VI. De Praepositionibus.

§. 12. De praepositionibus inseparabilibus, seu quae compositione praeponuntur.
§. 13. De praepositionibus, quaetam appositione, quam compositione praeponuntur.
§. 14. De praepositionibus quae solum appositione applicantur et semper separabiles sunt.

Caput VII. De Interjectione.

Caput VIII. De Conjunctionibus.

Grammaticae Romaenicae Pars III. De Syntaxi.

Caput I. De constructione Articulorum.

§. 1. De constructione articuli indefiniti.
§. 2. De constructione articuli definiti.

Caput II. De constructione Nominis.

§. 3. De Substantivo.
§. 4. De Adjectivo.
§. 5. De Pronomine.

Caput III. De constructioni Verbi.

Nomenclator.

§. 1. De rebus coelestibus.
§. 2. De sublunaribus etc. etc.

Tabella I. Vocabula Slavica apud Valachos civitate donata.

Tabella II. Vocabula romaenica, quae a latino proveniunt, et in italica aut gallica non reperiuntur.

Tabella III. Vocabula quae Valachis cum Italis communia sunt.

Tabella IV. Vocabula Romaenica, quae cum Gallis conveniunt.

Tabella V. Vocabula quae Romaeni cum Hispanis communia habent.

Tabella VI. Vocabula ex latino derivata, quae in diversa significatione a Valachis adhibentur, et quae apud latinos et Italos aliter usurpantur.

Tabella VII. Vocabula, quae nec apud latinos bonae notae, nec apud medii aevi latinos, nec apud Italos inveniuntur, et tamen latina sunt.

Tabella VIII. Vocabulorum, quae Romaeni cum graecis communia habent, seu potius, a graecis in hanc linguam promanarunt.

Tabella IX. Vocabula Romaenica, quae cum Hungaris conveniunt.

Tabella X. Gothica apud Romaenos reperibilia vocabula.

Tabella XI. Vocabula Romaenica, quae cum Albanensibus conveniunt.

Tabella XII. Vocabula apud Romaenos usitata et originis incertae.

Tabella XIII. Vocabula latina medii aevi apud Romaenos usitata.

(XLVI.)

Nicolau, A. Episcopulu Strigonului.

II.

Escerpte dein opulu istoricu alu lui sub titlu Hungaria.

Ad. Fr. Kollariu, editoriulu acestui opu, in prefatiune la editiunea sa, Vien'a 1763, de carea amu amentitu, asia incepe:

„Historiae patriae paulo studiosiorem arbitror fore neminem, qui Nicolai Olahi Clarissimi Viri eximiam virtutem, persimili prorsus eruditioni conjunctam, non habeat probe cognitam. Scriptis utramque celebrarunt cum alii, tum in primis Mathias Belius, vir et ipse doctissimus, et pro meritis in patriam suis nunquam satis laudandus *), cuius aeterno operi, quantum ad Olahum attinet, fides ut contingat itidem perpetua, in lucem hic efferre placuit Imperatoris Ferdinandi I. Regis nostri literas, quibus Nicolao Olaho, eiusque meritis, Olahianae genti universae, avitas generis praerogativas auctoritate sua comprobat, et novas nobilium ordinis in regno Hungariae immunitates impertitur; ac, quantum doctrina et virtutis laude praestiterit ceteris, testis ipse longe umnium locuplaetissimus denarrat. Exculti ad omnem elegantiam ingenii monumentum, ab Olaho nostro posteris relictum, hoc quod jam leges, praecipuum est.“ Etc.

Opulu stà dein doue parti seau carti, dein cari a' dou'a sub numirea de Atila mai antaniu s'a publicatu singura, impreuna cu istori'a lui Bonfiniu, in editiunea acestuia dein a. 1568 in Basilea, dupà unu mstu tramisu de Sambucu; — er' partea seau cartea antania s'au publicatu mai antaniu de Mathia Beliu in Apparatu la istori'a Ungariei, la a. 1735 in Posoniu, dupà unu msu originale emendatu de insasi man'a autoriului. Impreuna s'au publicatu amendoue de A. Fr. Kollariu, la Vien'a in a. 1763 in 8-o, dupà care editiune si noi urmàmu.

Neavendu de a face cu partea seau cartea a doua, intitulata Atila, ne restringemu la cea de antaniu, care custa dein XIX capete, dein cari vomu comunicá aici cele mai interesate pentru noi, si pentru insusi autoriulu.

CAPUT XII.

De Hungaria Trans-Tibiscana.

Quarta illa Hungariae pars, quae ultra Tibiscum est fluvium, Ptolemaeo **) referente, olim Dacia appellabatur. Haec, ad septemtrionem, Sarmatiae partem attingens, a Carpato monte, usque ad flexionem Tyrae fluvii, porrigitur. Ab austro vero Danubio, ubi Ister vocari incipit, ab occidente Tibisco, et Jazygibus Metanastis, terminatur. In ea sunt provinciae: Valachia magna, quae et Transalpina vocatur, Moldavia, Transylvania, Maramarusium, Sámosköz, Kereskӧz, Nyir,***) et Temesköz. Transalpina, quae olim a Flacco, qui coloniam Romanorum eo deduxerat, Flaccia vocata fuisse dicitur †), ab alpibus, quibus a Transylvania disjuncta est, incipiens, ad Euxinum fere pelagus extenditur. Terra plana, aquarumque indiga. A septemtrione Roxanos, qui nunc Rutheni vocantur; ad meridiem Hungariae eam partem, quae

A' patr'a parte a' Ungariei, ceea ce este preste Tisa, dupà marturi'a lui Ptolemeu, ore-candu se chiamá Daci'a. Acest'a, despre miedia-nopte, atingundu una parte a' Sarmatiei, se intende panà la riulu Tir'a. Spre miedia-dî se termineza cu Dunarea, unde incepe a se numí Istru, despre apusu cu Tis'a si Jazigii Metanaste. Intru insa suntu provincie-le: Romani'a mare, care se numesce si Munteni'a, Moldov'a, Transilvani'a, Maramuresiu, Somesian'a, Crisian'a, Mestecan'a, si Timisiana. Munteni'a, care ore-candu se dîce a fí fostu numita Flaci'a, dela Flacu, care dusese acolo colonie romane, incependu dela muntii, prein carì se desparte de Transilvani'a, se estende mai panà la marea negra. Pamentu siesu, si lipsitu de ape. Spre miedia-nopte are pre Roxani, cari acumu se numescu Rusi; spre miedia-dî catrà acea parte a'

*) Hungariae novae, Cis-Danubianae, Tom. I. Parte spec. Membr. I., Sect. I. in Historia urbis Posoniensis cap. V., articl. VI., §. IV., pag. 472 seqq. Not'a lui Kollariu.

**) Lib. III. cap. VIII. pag. 44, b. Not'a lui Kollariu.

***) In margine: Transalpinia regnum. Not'a edit.

†) Opiniune vechia, ci nefundata.

arcem Temesvár, et campum Maxons respicit; ad orientem vero Danubii flumen, Mysiam inferiorem ab ea dividens, contingit *).

§. 2. Huius Princeps Vaivoda appellatur, **) nostra hae aetate est Radwl, qui opibus et imperio potens sedem habet in civitate Targawystya. Dum exigit necessitas, ad quadraginta hominum millia armatorum conscribere, et in aciem deducere, intra suos fines, posse dicitur. Subditus est Regi, cui per legatos praestat juramentum fidelitatis servandae. In hac provincia***), a majorum nostrorum temporibus, ad nostram actatem, duae fuerunt familiae, in initio ex eadem domo ortae; altera Dana, a Dano Vaivoda, altera, a Dragula, Dragulana: quarum Aeneas etiam Sylvius, in Europa capite secundo meminit. Ex his, legitimi Vaivodae creantur, nunc Regis nostri, nunc Turcarum Caesaris, promoti viribus.

§. 3. Joannis Hunyiadis, Vaivodae Transylvani, postea vero Gubernatoris Hungariae tempestate, Dragula Vaivoda†) partim interfectis, partim expulsis his, qui e Dani erant sanguine, regnum occupaverat. Manuillae††) ab Argyes, ex uxore Marina, eiusdem Joannis Vaivodae sorore†††), duo erant inter alios filii: uni nomen fuit Stanczul, qui Danum et Petrum filios suscepit; alteri Stoian, hoc est Stephanus. Is me, et Matthaeum filios, Ursulam et Helenam filias genuit. Potitus igitur rerum Dragula*†), Stanczulum patruum meum insidiis interceptum, securi percussit. Stephanus vero, puer adhuc, Deo sibi propitio, illius evadens tyrannidem, confugit ad Mathiam regem: qui ut ab ipsomet patre, et Joanne Bornemiszâ, ac Ambrosio Sárkán, comitibus in Hungaria, qui cum patre una sub rege militabant, postea audivi, decreverat eum saepenumero, ad regnum cum exercitu reducere; sed pater videns rerum mutationes, quae imperii gratia illic fiunt, periculosas esse, maluit in Transylvania matrem meam Barba-

Ungariei, ce cauta spre Timisior'a si campulu Maxons, er' spre resaritu se atinge de riulu Dunarei, ce desparte Mesi'a de diosu.

§. 2. Principele acesteia se numesce Voda, care pre tempulu nostru este Radulu, tare in averi si poteri, avendu scaunulu seu in cetatea Tergovistiei. Se dîce, cà in tempu de lipse pote se redice la 40,000 de armati dein tier'a sa si sei duca in oste. E supusu Regelui, caruia prein legati tramite juramentu de fidelitate. In acesta provincia, dein tempure-le mai mariloru nostri panà la noi, doue familie au fostu, la inceputu esîte dein dein aceeasi casa, un'a a' Danesciloru dela Danu Voda, alt'a a' Dragulesciloru dela Dragul'a, de cari si Enea Silviu amentesce in capu doi a' Europei. Dein acestea se punu domnii legitimi, acumu cu poterile regelui nostru, acumu cu ale Turcului.

§. 3. Pre tempulu lui Joane Hunedoreanulu Vodei Transilvaniei, apoi Gubernatului Ungariei, ocupase domni'a Dragul'a Voda, parte ucidiendu, parte alungandu pre celi dein sangele lui Danu. Manuila de Argisiu, avea dein mulierea sa Marina, sor'a aceluiasi Jancu Voda, intre altii doi fetiori: unulu cu numele Stanciulu, care avù fili pre Danu si Petru, altulu Stoianu seau Stefanu. Acest'a me nascù pre mene si pre Mateiu frate-mieu, si pre Ursul'a si Helen'a fete. Deci Dragul'a, venindu la domnia, prense cu insielatiune pre unchiu-mieu Stanciulu, sîlu talià. Er' Stefanu cu ajutoriulu lui Domnedieu, fiendu inca pruncu, scapà de tirani'a celuia, alergandu la regele Mathi'a, carele, precumu am auditu chiaru dela tat'a, si dela J. Bornemisa si Ambrosiu Sarkan, carii venise cu elu in Ungari'a si impreuna cu tat'a militara sub regele, — mai de multe ori avù de cugetu, selu reduca cu ostile in domnia. Ci tat'a vediendu scaimbarile lucrureloru, ce se facu acolo pentru domnia, a fi forte periculose, mai vrù ase casatorí cu mama-

*) In edit. contigit.

**) In margine: Vaivodae sedes et potentia.

***) In margine: Duae in Transalpinia factiones.

†) Dragularum, sive Dracularum, facinora poenasque, legesis apud Bonfinium, decad. III. lib. VI. extremo, et lib. VII. pag. 469 z. Item decad. eiusd. lib. X. pag. 532, 39. Not'a Koll.

††) In edit. Manzillae; in marg. Olahi genus.

†††) Ergo ab invidis, dubitationem, de illustri adeo Olahi genere, motam fuisse oportuit: nobis summi viri, potior est fides, quam eius aemulorum. Not'a Koll.

*†) In margine: Dragulae Vaivodae tyrannis.

ram Huszár*) ducere uxorem, vitamque agere privatam, quam in tyrannide et imperio, mille periculis subjecto, instar majorum suorum interfici.

§. 4. Succedente deinde tempore, Mihne, propinqua nobis junctus sanguinis necessitudine, utpote ex Danorum natus gente, vir consilio magnus, et manu strenuus, Vayvoda creatur. Qui cum circa annum Domini millesimum quingentesimum decimum, cum uxore, et Mirtze filio, ac filia, postea per Vaivodam Moldaviensem (ut accepi,) ducta uxore, a Boiaronibus perfidis, conjunctis Turco, esset regno pulsus; data ei per regem Wladislaum, Ludovici patrem, publica fide, ad Cibinium Transylvaniae civitatem confugit. In qua, non multo post tempore, dum quodam die ex templo, a patre meo et Joanne Horváth a Wingarth, honoris caussa ad hospitium deduceretur, quidam Demetrius Jaxith, natione Rascianus, ex insidiis subito erumpens, eum incautum, nihilque mali sub fide publica metuentem, tribus aut quatuor vulneribus, inter fere manus deducentium, et magnum numerum jussu eiusdem, Mihne**), ne videretur publicae fidei diffidere, inermium aulicorum, confodit. Hic quoque perpetrato facinore, ad hospitium propinquum magno tumultu fugatus est, et plebe propter regiam et publicam fidem violatam in furorem concitata, a quodam plebeo e multitudine, quae aedes oppugnabat, bombarda petitus miserabiliter interiit.

§. 5. Hae duae familiae, in hunc diem mutuo conflictantur. Quaelibet omnibus curans viribus, e sua familia creari Vaivodam, nunc Turcarum, nunc Hungárorum auxilio. Qui potentior est, alium non modo adversae factionis, sed etiam ex sua familia hominem, de imperio ambiendo suspectum, interficit, captumque saepe naribus, aut aliis membris truncat. Quod cum saepe alias, tum nuper contigit.***) Petrus ab Argyes, Stantzulis filius, de quo mentionem feci, patruelis meus, scripsit ad me†) his diebus ex Hungaria, se creatum fuisse in Transalpina Vayvodam, per Mahumetum imperatoris Turcarum Bassam: et quum

mea Barbar'a Husar in Trni'a, si a petrece viatia privata, de câtu in domnia si in potere, supusa la milie de pericule, a fí ucisu cá si mai marii sei.

§. 4. Deci dupà tempure, se fece Voda Michnea, impreunatu cu noi prein fratîa aprope de sange, cá unu nascutu dein ramulu Danesciloru, barbatu mare la suatu, si bravu la mana. Carele, dupà ce pre la a. d. 1510, impreuna cu domn'a si filiu-seu Mircea si cu filia-sa, mai tardîu maritata, precumu am intielesu, dupà Vod'a dein Moldov'a, fù scosu dein domnia de boiarii necredentiosi impreuna cu Turculu, fugì in Sabiniu, cetatea Trniei, cu asecuratoria publica dein partea regelui Vladislau, parentele lui Ludovicu. Unde, nu multu dupà acea, intru una dî, venindu dela basereca, insocitu cu tota onorea de tata-mieu si de J. Horvath de Vingardu catrà locuentia-i; unu ore-care Demetriu Jaxici, serbu de nationalitate, esîendu forà scire dein alesiu, l'a strapunsu cu vreo trei-patru vetemari, mai intre manule celoru celu petreceau, si ale unui mare numeru de curteni, ne armati chiaru dein mandatulu lui Michnea, pentru cá se nu se para a se neincrede in asecuratiunea publica, si de acea neingrigiatu si netemenduse de nemica sub credenti'a publica. Inse si acest'a, comitiendu crim'a, fù fugaritu in mare turburare spre locuenti'a cea mai deaprope, si poporulu turbanduse pentru calcarea credentiei regie si publice, de unulu dein eli, aprope de casele, unde scapase, fù impuscatu si perì cá vai de elu.

§. 5. Aceste doue famelie panà in dîn'a de astadi se certa intre sene, fia-carea nevolienduse dein tote poterile a se creá unu Voda deintru inse, acumu cu ajutoriulu turciloru, acumu cu alu ungurilioru. Celu mai tare, nu numai pre celu de alta partita, ci chiaru si pre celu dein fameli'a sa-lu ucide, deca-lu are in prepusu cà ambla dupa domnia, seau prendiendulu i-talia nasulu seau altu membru. Ceea ce si mai demultu, si acumu de curundu se templà. Cà Petru de Argisiu, filiulu Stanciului, de care am amentitu, verulu mieu, in dîlele acestea mia scrisu dein Ungari'a· Cumu cà elu fù pusu Voda in Romani'a de Mahumetu

*) In edit. Hunzár.

**) In margine: Mors Myhne Vaivodae violenta.

***) In margine: Petrus Stanczulis filius.

†) Bruxellis apud Batavos agebat; dum haec scriberet, Olahus.

Not'a lui K.

regno praecesset, missum esse, aliquo post tempore, a Turca alium adversae factionis cum exercitu, qui se expulso regnum occuparet: se vero inter duos exercitus, cum hoste, singulari congressum certamine, illumque a se vulneratum equo dejecisse: quem dum interficere vellet, Barones Transalpinae, qui sua lingua adjectis duabus litteris B o i a r o n e s *) vocantur, perfidia usi, victum liberasse et se cepisse, parteque narium truncata, expulisse; sperare tamen se in Dei clementia, quod expulso hoste, ignominiam acceptam, armis vindicaturus, regno virtute potiretur. Ita spes hominem trahit, rerumque humanarum conditiones mutari consuevere. Sed vix alicubi tuta esse potest regni societas, multo minus in T r a n s a l p i n a, nostra aetate jam pro majori parte Turcarum tyrannidi subjecta. V a l a c h i christiani sunt, praeterquam, quod Graecos sequuti, in Spiritus Sancti processione et quibusdam tolerabilioribus articulis, ab Ecclesia nostra dissentiant. Haec obiter volui inserere, ut mores Transalpinorum essent cognitiores.

pasi'a imperatului turcescu; si cà fiendu elu in domnia, preste câtu-va tempu fù tramesu dela turci altulu de alta partita, care scotiendulu se cuprenda domni'a; inse elu, intre doue osti, s'a luptatu in lupta singurateca cu adversariulu seu, pre care vulnerandulu l'a datu diosu depre calu; er' candu volî selu ucida, baronii munteni, cari in limb'a loru cu scaimbarea a' doue litere se numescu b o i a r i, calcandu credenti'a facura scapatu pre celu invinsu, er' pre cest'a prendiendulu, ia taliatu narile si l'au fugaritu; ci totusi spereza in bunetatea lui Domnedieu, cumu cà scotiendu afora pre inimicu, si-va resbuná cu armele rusînarea patîta, sisi va recastigá domni'a cu poterea. Asia porta pre omu speranti'a, si asia se scaimba starile lucrureloru omenesci. Inse mai necaliurea nu pote fî secura insocirea regesca, cu atâtu mai pucinu in R o m a n i 'a, care in tempulu nostru mai detotu este supusa tiraniei turcesci. R o m â n i i suntu crestini, decâtu cà urmandu greciloru, in purcederea Spiritului santu, si intru alti articli mai de suferitu, se abatu dela baserec'a nostra. Acestea am vrutu ale aduce pre scurtu, pentru cá datenele Munteniloru se fia mai cunoscute.

Nota. Inca in notele la Cuventulu de inauguratiune etc. pag. 116 seqq., am facutu atenti la d o u e erorii, ce se oserbara in genealogi'a autoriului; un'a, cà in editiunile de panà acumu numele mosiu-so se scrie M a n z i l a, care nu e nume romanescu, si nu pote fi decâtu una erore a' editoriloru in locu de M a n u i l a, — alt'a in numele mane-sa, carea in acestu locu se chiama B a r b a r 'a H u s a r, er' in diplom'a dela Ferdinandu, publicata in numerulu trecutu, se numesce B a r b a r a C i a s a r, ci credemu, cà erorea e in diplom'a, unde numele C i a s a r ocurre mai de multe ori, si asia scrietoriulu liusioru se potù aluneca se scaimbe numele H u s a r in C i a s a r. De almentrea inca, famili'a H u s a r u baronita, panà astadi subsiste in Trani'a, si in suplic'a romaniloru la diet'a dein 1791 se numera intre cele de origine romanesca.

Dupa datele dein acestu capu, si dein diplom'a amentita, Engel in literatur'a la istori'a Romaniei si Moldovei, tom. I. pag. 47 seq. nr. XXXVI., construe unu arbore genealogicu, unde se amentesce si datulu mortei autoriului nostru in 14 Ian. 1568.

Dupa aceste date, tatalu lui Nicolau erá veru primariu cu regele Mathi'a Corvinu, despre care fratîa inse se pare, cà unii contempurani s'au camu indoitu, ci forà temeliu, deca vomu considera, cà pre tempurele lui Joane Corvinu tienutulu Hatiegului se tienea inca totu de tier'a romanesca, cá si Fagarasiulu si Almasiulu, precumu mai de multu se tienuse de Moldov'a nu numai Maramuresiulu, ci si chiaru Selagiulu (Sylvania); er' resiedentie-le Principiloru Romaniei erau mai aprope de Trani'a (Campu-lungu si Argisiu), de câtu mai tardîu si astadi (Tergovisti'a si Bucurescii), precumu si ale principiloru Moldovei (Putn'a si Suciav'a) erau mai aprope de Maramuresiu, decâtu Jasii.

De M i c h n e a celu reu, si mortea lui la Sabiniu in 12 mart. 1510, vedi mai pre largu la Engel in istori'a Romaniei tom. I. p. 191 seqq. Pietr'a monumentale a' lui se aflá mai in anii trecuti in baserec'a cea mare sasesca dein Sabiniu, unde si noi o amu vediutu, pre candu baserec'a se renová, dar' ore si acumu se afla acolo dupa renovare, nu scimu.

Despre provincie-le cele alalte, memorate in §. I, precumu: M o l d o v 'a, T r n i 'a, tracteza in cap. XIII—XV, despre M a r a m u r e s i u, S o m e s i a n 'a, S e l a g i u, M e s t e c a n 'a, si C r i s i a n 'a in capu XVI, er' despre T i m i s i a n 'a in capu XVII, cari le vomu dá in numerii urmatori.

---

*) Sarmatica vox est B o i a r, a B o i, quod pugnam significat, ducta, et his, cum nobilitari praerogativa, adtributa, qui se viros in bello praestiterunt: quae apud eas gentes, unica fere nobilitatis origo fuit. Not'a lui K.

Documente pentru biografi'a lui S. Klain.

(Continuare dein Nr. precedente.)

e) Alta epistola a lui Klain catrà eppulu Bobu:

Illme ac Reverendissime (etc. ut supra.)

Duo exemplaria bibliorum valachicorum acceperam a Patre Germano Typographiae Praefecto, quae Varadinum tuli, quorum unum pro Ecclesia et Capitulo Cathedrali Varadinensi Illmus D. Eppus Varadinensis accepit, et recte dum esset discessurus, jussit pretium ejus dari de pecunia Ecclesiae; quia vero Rmus D. Canonicus Josephus Silagi, in cujus manibus pecunia Ecclesiae est, paulo ante discesserat Letam, unde non nisi post quatuor dies rediturus erat pecuniam pro exemplari bibliorum habere non potui, et tamdiu expectare taedebat me, idcirco insolutum manet hucdum hoc exemplar.

Alliud exemplar D. Michael Tertina professor poeseos accepit, et Exmo Dno Eppo Munkatsiensi misit, a quo omni die expectabat ejus pretium, quod, cum ego diutius expectare non potuerim, dixi ut apud D. Cornely Directorem scholarum normalium, et Seminarii V. Praefectum deponat, qui data secura occasione utriusque exemplaris pretium mihi mittat, cum autem nunc adstringar aut pretium horum librorum solvere, aut libros restituere, humillime supplico Illustritati Vestrae, quatenus dignaretur paterne recordari triginta aureorum, qui ex contractu bibliorum restant hucdum mihi non soluti, et gratiose jubere aut pecuniam, aut libros pro hac pecunia mihi dari, maxime cum et in ipsis bibliis typo adpositum sit me optime exolutum esse,*) quod in nullo unquam libro factum adhuc vidi. Quam gratiam dum ab innata Illtis Vrae paterna bonitate mihi firmiter policeor, Paternis favoribus filiali cum devotione me comendo, pio osculo sacras venerans manus, et in profundissimo venerationis cultu emoriens Balasfalvae die 8. Novembris 1796.

Illtis Vrae humillimus servus, et capellanus

Samuel Klein m. p.

---

f) Charti'a Guberniului dela 24. Juliu 1794, pre lunga care in urm'a decretului aulicu dein 2 Juliu se strapune eppului spre censurare, istori'a baserecesca, compusa de „preutulu neunitu Samuilu Klein."

Bobu lasà lucrulu mortu doi ani sî diumetate. In fine la 28 Febr. 1797 scrise latinesce lui Klain: „Siquidem ex mole hujus operis Historiae Eccae, ipsisque thesibus ac ordine, quem praefert chronologice digestarum materiarum luculenter minus appareat utrum aliquem, ex probatis, historicum Fraternitas verterit duntaxat, vel vero certum quempiam authorem ejusque ordinem secutus sit, aut denique proprio marte ex pluribus authoribus istud opus historicum coagmentatum elucubraverit distributis materiis in eum ordinem, quem praecise propositus sibi scopus citra nexum chronologicum exigebat; Hinc ad compendisandum tempus revisioni necessarium, facilitandumque laborem et censuram dirigendam necessum esse censeo, ut Fraternitas super praespecificatis quaestionibus suam nobis det declarationem cum indigitatione authorum quibus seu in versione usa, seu authoritate ducta est.

Klain respunde in diu'a urmatoria, adeca in 1 Martiu st. n.. . . .„Historiam Eccam fusam Claudii Fleurii verti ego in valachicam linguam ad medium quartum seculum; quia vero hoc valde magum esset opus, adjeci animum, ut extractum aliquem facerem, et sic postea scripsi compendium illud, quod est apud Illtem Vram; distribui autem hoc opusculum juxta recentissimam scholasticorum praxim in periodos, quaestionum ordinem disposui ad normam L. Berti in Compendio historiae Eccae. Loca authorum, ex quibus desumsi mea lubens ad marginem ubique citassem, et citarem, nam sine his vix aliquam fidem habere opus hoc poterit, sed hoc facere prohibeor ob defectum librorum, ex quibus descripsi. Interim tamen praecipui Authores, ex quibus collectum est hoc opusculum sunt Eusebius Caesariensis, Sozomenus, Evagrius, Theodoretus, S. Niceforus, C. C. S. Theophanes, Nicephorus Calistus. Acta Conciliorum, et alii, quos adducit Cl. Fleuri in sua historia, ubi similia tractat; plurimum tamen usus sum historia Fleuriana. Chronologiam observavi, et ubique annum adnotavi. Caeterum necessarium foret, ut marginales citationes adponantur, et si Carolinae per aliquot dies essem omnino id facerem, ibi enim et Fleurium, et alios libros ex Eppali bibliotheca habere possem, quos hic habere non possum; omnia tamen Praesuleo judicio Illtis Vrae humillime substerno, meque gratiosis, atq paternis favoribus demississime comendans (etc. ut supra).

Luandu acesta scrisoria episcopulu Bobu la 20 Febr. s. v. (adeca 3 Martiu nou) scrie Capitulului seu:

Dilectus frater Samuel Klein Fundationis Regiae alumnus Ejusdem Caesarei Monasterii Religiosus, Historiam Eccam in lingva nobis vernacula publici juris facere volens proxime elapsis annis e re sua non minimum reputans si in ea publico comendanda benignitate Archi Episcopi Carlovitziensis frui, ejusdem non minus judicio non modica inniti parte posset; Idcirco congestis in ipsa praefatione copiosissimis laudum praelaudati Archi Episcopi argumentis preces addidit, quo labores suos amplissimo Archi Eppali inscribi nomini pateretur, suoque favore dignaretur, qui sive quod praememoratum fratrem in suo ovili non cerneret, peregrinasque laudes deprecaretur, seu ex aliis sibi notis rationibus oratorem ceu injurium modestiae suae ad supremas censuras relegavit. Cujus opus demum per Excelsam Cancellariam Tnico Aulicam via Excelsi r. Gubernii Tnici horsum

*) In prefatiunea Bibliei, dupa cumu s'a vendutu ea in tempii dein urma, nu stà nece una vorba de remuneratiunea lui Klain.

pro censura delatum est. Hinc praefato fratre revisionem praeattacti operis saepius adurgente Tomum 1-um ejusdem Historiae Fraternitatibus transponendum censui, ut suas in communi reflexiones quo ocyus exhiberent, num ingenio et industriae superius indigitati Authoris ornamentum, publico vero emolumentum praerecensitum opus, si in lucem ederetur, adlaturum censeant.

In 19 Juliu 1797 „humillimi servi et capellani Capitulum et Monasterium Caeo Regium Ord. S. Basilii ad Ssmam Trinitatem Balasfalvae" respundu: . . . „nulli defuimus historiae eccae Tomum 1-um congremialis nostri R. Samuelis Klain communiter revidere, quam ita comparatam comperimus, ut luce prorsus indigna sit, imo vero si publicam videret lucem, non exiguo scandalo foret docentibus nostris annotationibus ad marginem appositis, (urmeza inchiaiarea indatenata.)

Deci eppulu la 30 Nov. scrise Guberniului:

„Manuscriptum P. Samuelis Klain religiosi Monasterii Balasfalvensis non abs re et omine in textu gratiosae ordinationis regio Gubernialis de 24-a Julii an. 1794. 4864 dicti disuniti intitulatum Historia Ecca ex diversis cum catholicis tum a catholicorum sacris alienis historiographis exscriptum et in vernaculum Valachicum translatum pro censura ab Ex. R. Gubernio sub priori dato transpositum in sequelam praelaudatae ordinationis revidendum dederam gremialibus dicti Monasterii Religiosis, qui opus illud reprobarunt, ex hocce fundamento, quod in pluribus punctis religioni Dni Archi Episcopi Karlovitziensis, cujus favore idem author frui volebat, accomodatum existat, scoriamque disunionis in se contineat. Praeterea observatum est dictum opus esse imperfectum scholia duntaxat historica continens, quae ex hac quoque parte defectuosa sunt, quod cum serie et veritate rerum gestarum haud cohaereant, proindeque ad hoc ut cum fructu imprimi possit ulteriores curas exigere."

Guberniulu respunse prein scrisori'a sa dela 3 Jan. 1798 N. 140, cumu cà informatiunea data se lasa in locu.

Intru aceea „Ladislaus Nemes, Archidiaconus Szent-Margitensis et Scholarum nationalium Graeco-Catholicarum Director" sî „Elisaeus Novák, Districtus Maros Archidiaconus, et Philosophiae Professor" cu datulu 20 Decembre 1797 reporta eppului, cumu cà dinsii au cetitu Partea a II-a dein istorí'a bas. a lui Klain, care parte e cuprensa in doi tomi, sî arata, cumu cà au notatu urmatoria-le intr'ins'a: 1. la pag. 133—4 una naratiune, ce se pare fabulosa. 2. la pag. 206 asertulu, cumu cà Pap'a Adrianu a scrisu lui Carolu M., cà va dechiará pre Greci de eretici, deca nu-i voru cede anumitu teritoriu, — sî Klain nu probeza, apoi nu se pote crede, cá unu Papa cá Adrianu se dechiare de eretici chiaru pentru unu asiá lucru. — Er' intru alalta parte: 1. la pag. 13—4. Mustra pre amendoue baserecele dîcundu, cà nu au charitate nece urmeza teologia sî filosofía sanetosa; cè suntu desbinate pentru opiniuni. 2. la pag 632. Epistol'a Marelui Basiliu catrà eppulu dela Samosat'a ar' fi potutu remané, cà ea pote scandalí pre neinvetiati. 3. la pag 636. Inceputulu schismei se pune in tempurele eppiloru Antiocheni Meletiu sî Paulinu, ce nu se pare a fi adeveru. 4—6) la pag 1013—1015 unde trateza despre form'a sacramentului Eucharistiei. — Recensentii termineza cu atâtu.

---

h) Inca in a-ante de informatiunea despre istori'a baserecesca, Bobu a tramesu Guberniului cu datulu 2 Nov. 1797 aratare despre teologí'a morale:

Manuscriptum cui titulus Theologia moralis P. Klein, in duobus tomis in linguam valachicam traductum fine revisionis mediante gratiosa Gub. sub 12-a Junii A. 1794 N. 3799 exarata ordinatione comunicatum, accedente consensu dicti elucubratoris in conformitatè praeviae declarationis meae die 15. Oct. ad repetitam 19. Sept. a. 794 N. 6328 ab E. R. Gubernio informationem factae paucis immutatis revisum, quibusdam adauctum Typis hujatis Typographiae excusum ad publicam lucem pervenit.*)

Hunc suum laborem idem P. Klain antequam publica censura probaretur, consecraverat, prouti titulus indigitat, Illmo D. Ignatio Darabanth fratri Eppo M-Váradinensi in Hungaria, ejusdemque tam sibi, quam operi praesidium, judicium, testimonium et favorem impertiri supplicarat, reputans, si etiam nihil ingenium suum in hoc opere, sed solum industria in versione attulerit ornamenti, praeclaro tamen nomine laudati D. Eppi sibi laudem, honorem, operi non mediocrem comendationem accessuram.

Igitur ad hoc assequendum in forma argumentorum imitatur Ciceronem pro Marcello Julium Caesarem efferentem, verborum vero congeriem mutuavit ex Ecsiae precandi et laudes divinas decantandi formulis, quibus verborum formulis quia aures populi in sacris assuetae per hujusce modi verborum in humanis translationem et applicationem offenderentur. Tametsi censoribus, utrum supra laudatus Eppus sua auspicia indulserit, haud constaret, ipsa nihilominus dedicatio exmissa est, de qua censorum judicium in advoluto E. R. Gubernium uberius intueri dignetur.

Guberniulu totu la 3 Januariu luà spre scientia sî incuvenientià sî acesta urmare a episcopului.

---

i) Cea mai grea incurcatura avù S. Klain pentru prépusulu, cumu cà ar' fi volîtu a-si parasí relegiunea si-a se face episcopu gr. orientale in Sabiniu. Celu de antâiu actu referitoriu la acest'a este charti'a Guberniului catrù Bobu:

---

*) S'a tiparitu portandu in frunte a. 1796. Acestu opu alui lui Klein a sierbitu cá manuale de scola pentru „moralisti", dein tempulu esîrei sale sî panà sî dupa a. 1850.

3640. Rssme Dne Eppe, Nobis observande!

Innotiut Regio Gubernio, quod Basilita Balásfalvensis Samuel Klain post obitum Eppi Dis-Unitorum Gerasimi Adamovits Cibinium proficiscendo dissensionibus et factionibus nonnullorum Gracci Ritus Non Unitorum intuitu electionis Eppi in locum denati Adamovits instituendae semet immiserit, imo appromiserit in casum liberae electionis a sua Majestate Sssma per Clerum Dis-Unitum obtinendae, quod Episcopatum praevia ratione vacantem consequuturus ejurata sacra Unione ritum Dis-Unitorum profiteri et amplecti velit. Quare R. D. Vestrae intimandum esse duxit Regium Gubernium, ut praenominatum Klein circa hanc imputationem coram statuere, ac comperta expositionis hujus realitate pro demerito in eundem animadvertere, insuper autem eidem nomine Regii Gubernii serio et sub gravi Casu in contrario dictanda animadversione, omnem cum Disunitis Popis cointelligentiam interdicere velit, de comperta expositionis realitate circumstantialem praestitura Informationem. Caeterum manentes Rssmae D. Vestrae E Regio Magni Ppatus Tranniae Gubernio. Claudiopoli 30 Maji 1796.

ad officia paratissimi G. C. Bánffy.
David Székelly, cons.
Michael Orosz, secr.

Eppulu Bobu lasà lucrulu mortu unu anu sî diumetate; nece a trasu pre Klain la respundere, nece a rescrisu Guberniului panà in 29 Nov. 1797, candu a tramesu urmatori'a informatiune prea interesante.

29 9-bris 1797 (Eppus Bab Gubernio.)

Dignatum fuerat Excelsum R. Gubernium sub 30-a May a. p. 3640 Patrem Samuelem Klain sub interminatione gravioris in se provocandae animadversionis moneri, ne suspectam cum non unitis familiaritatem foveat, gratiose jubere, in cujus gratiosi jussus complementum nedum quidnam de praesenti actum subsecutumque sit, remonstrare sed a primordio rem describere necessitatus sum.

Samuel Klain oriundus ex Sede Saxonicali Cibiniensi, Locoque natali Szad in Religione ritus graeci catholica, natus et educatus Religiosum dein Ordinis Divi Basilii Magni Institutum professus ad sibi comparandam catholicorum dogmatum cognitionem ad Fundationem olim Pazmanianam Wiennensem per Antecessorem D. Eppum Athanasium Rednik promotus ibi libros graecorum erroribus infectos curiosius volvens ac studiosius lectitans quaedam eorundem errorum apophthegmata adoptans caeteroquin ingenio praeceps et voluntate in omnem partem mobilis Photianarum opinionum philtro inescatus est, quarum opinionum fomenta nonnunquam per occasionem et linguae intemperantiam redux in provinciam et Religiosis Monasterii Balasfalvensis ad Ssmam Trinitatem adnumeratus prodebat, sed quoniam cogitationis poenam in Foro nemo patitur, res in severam quaestionem haud attracta est. Porro

Adveniente Xtiana Tolerantia, cum attunc Viennae qua Ephaemerius in Collegio ad S. Barbaram foret, quidnam molitus sit, ignoratur, post descensum suum Vienna anno 783, seu quod abinde amotus sit, sive quod jam non religiosorum extra res humanas relictorum, sed publicis moribus uti vellet, disciplinae claustralis impatiens varia tentavit, et quidem

1-o In clerum Metropolitanae Dioecesis Karlovitsiensis recipi voluit, catenus Metropolitam oravit, quemadmodum testatur Illmi quondam Eppi gr. catholici Crisiensis in Croatia protunc Abbatis de Crisio, Josaphat Bastasits littera de 25 July A. 1784 huc humillime acclusa. Quumvero

2-o Abinde aut responsum nullum aut negativum retulisset, necessitatem reformandae vitae et abdicandi institutum monasticum in animum immisit, veluti suae preces Imperatoriae Matti gloriosae reminiscentiae Josepho Secundo frusta substratae mihi sub 12-a Februarii a. 1784. 10850 E. 817 communicatae perhibent. Solita

3-io Sua mobilitate ad Excelsum R. Gubernium recurrit, ut glorioso ejusdem decreto ad Parochiam Cibiniensem applicaretur, pronti supplex libellus ejus horsum sub 23-a Augusti a. 1785. 5155 directus indigitat, sub praetextu, quod, cum Sedes Cibiniensis ipsi natales dederit, nativa haec aura salubrior eidem futura sit. Hunc vero praetextum fuisse coloratum et delusorium mox ea, quae successerunt loculentum praebent documentum. nam posteaquam nuncupatissimum parochiae praefatae obtinendae desiderium frustraneum fuisset, frequentissima Cibinium jam curandae valetudinis jam invisendi necesarios suos agnatos causa itinera suscepit, ibique diutissime morabatur, quo tempore individuus non unitorum comes tam popularium, quam Archidiaconorum animos sibi devincere, Episcopi favores aucupari studebat, proinde quod a Karlovitsiensi impetrare non poterat, in Trania a Clero non unito sua adulatione, et propinquorum opera asseсuturum sibi appromittebat. neque

destitit etiam anno 1788 dum nosocomium militare propter Belli Turcici circumstantias Balasfalvam translatum fuerat, a suo proposito, siquidem ea occasione saepe dictus pater ad aedificium Monasteriale A Carolinense dispositus non Carolinae sed continuo Cibinii et in partibus non unitis diversabatur. non minus

Ubi dictum nosocomium Balasfalva reductum fuisset et religiosi ad solitum residentiae locum rediissent Hermeneuticam novi testamenti tradere jussus infirmitatem praetexans, doctionem deprecatus est, interea ultro citroque discurrebat inquietus. Postquam

4-o Eppatus non unitorum per obitum Gerasimi Adamovits vacaret, extemplo Cibinium advolavit quasi Conventum suorum consangvineorum et quorundam de Clero acturus de negotio Eppatus tecte tractare et se

insinuare visus est. Quo facto mentem suam Photianarum opinionum labe infectam cum Romano et G. Catholicorum in fide schandalo et non unitorum in sua pervicacia confirmatione amplius divulgasse merito asseri potest, is nihilominus specie Religionis tectus in gremio G. Catholicorum permanere videri vult, ita ut se qua talem ab aliis judicari non posse credat, haud absimilis illi, qui domum suam venditurus avulsum ex illa lapidem in specimen circumferri jussit, de cujus aedibus licet ex lapide e pariete avulso judicari non posset, publice tamen significatur domum venalem habere.

Hinc accepta praecitata Excelsi R. Gubernii de 30-a May a. 796. 3640 gratiosa Intimatione consensum ejusdem in hocce malum genuine detecturus conatibusque obsistere volens ipsemet Cibinii in canonica visitatione constitutus sub manu rem investigavi, sed quoniam inita consilia in Eppatus vacantis negotio ob circumstantias temporum hic nunc adhuc intempestiva ac turbida sunt, obstaretque metus, ne ea consilia in caput saepe memorati Patris Klain ruant, eadem celant, et solum specimen suae mentis circumferri observavi. Itaque

Domum rediens virum hunc dicto crimini incubantem iterato monui, sensum supra laudatae R. Gubernialis commissionis intimavi, qui ab ulterioribus miscendis similibus consiliis et ducendis conclusionibus cum dis unitis sibi temperaturum appromisit, sed principia de se divulgata hodiedum non destruxit, quin potius confirmavit; nam dum paulo post expeteret se M-Varadinum ad Exmum Dnum Fratrem Eppum Ignatium Darabanth producta etiam ejusdem littera certorum negotiorum causa dimissus in itinere Thordae substistens sacra dis unitorum adire eidem placuit, ibidemque ex rumore, quod Eppatum non unitorum quaerat, pro concione sermonem facere admissus est; quod factum eidem Varadino redeunti cum seria intimatione, ut in posterum ab omni cum non unitis communione abstineret, exprobravi. Verum in vanum tentata sunt omnia, eo enim temeritatis provectus est, ut per domesticam disciplinam a scopo avocari haud possit. Demum

5-o Praementionatus Pater animum suum temporalis lucri et promovendae studio abreptum et Photiana labe vitiatum palam prodidit, dum rudimenta quaedam Historiae Ecclesiasticae a Photiana opinione haud multum aliena amplo Archi Eppi Karlovitsensis nomini inscribere, ejusdem favores aucupari ausus est, ut hac ratione labores sui judicio et authoritate praefati Archi Eppi innixi sub ejusque nomine conspecta non unitis commendentur, author vero favore non unitorum beari valeat, G. Catholici vero de Authoris nomine, Locoque Balasfalva nihil suspicati inescarentur, publica pax et tranquillitas religionis obtutu periclitaretur.

Hinc quum haec in praemissis declarata manifesta sint, praeterea multum verear ne crebro fatus Pater Klain Eppatus apud non unitos obtinendi spe illectus et familiaritate suorum propinguorum permotus a G. Catholicis Sacris palam deficiat, magnamque in populo pariat perturbationem, necessitatus sum praevie isthaec Excelso R. Gubernio humillime detegere, unaque orare quo dignetur ad removendum schandalum et spirituale emolumentum in tuto collocandum a Sua Matte Ssma exoperari, quatenus hunc Patrem a consortio non unitorum segregari et Munkatsinum ad agendam poenitentiam et in fide considerationem in silentio transponi, et ibidem ad expensas Monasterii Balasfalvensis relinqui clementer jubere.

S'a copiatu de pre conceptulu scrisu de mân'a episcopului Bobu. a. c. Aclusulu, ce se amentesce, se afla intre acte inse numai in copia: cà episcopulu se vede a fi tramesu la Gub. chiaru originariulu. Datulu este: Schid 25. Julij 1784, suscrierea: Josaphat Bastassich m. p. Abbas et Vicarius gen. Prein acesta epistola Bastassich descopere lui Bobu intentiunea lui Klain de a trece la neunire dîcundu: „maximo dolore perculsus sum, dum non pridem audivissem fide digne Samuelem Klein hujati non unitorum Metropolitae scripsisse litteras, in quibus se eidem commendat, et rogat, quatenus illum intra suum clerum recipere velit, et quod unioni valedicere intendat.“

La acesta scrisoria a episcopului Bobu Guberniulu respunse:

748 E 9. 1798. Rssme Dne Eppe, nobis observande!

Etsi Repraesentatione Rssmae D Vestrae ddto 29-na 9-bris a. p. Hieromonachus Balasfalvensis Samuel Klein in suspicionem nutantis in religione animi vocetur, haecque suspicio haud vanis argumentis fulciatur, ne tamen idem gravius in se aliquod commissum esse titulo Religionis conqueri possit, quam Christiana mansuetudo sineret ex parte autem publice Administrationis praecaveatur, ne forte Religiosi hujus dictis, factisve rude vulgus in inconditos reique publicae noxios motus concitetur; statuendum esse consuit R. hocce Gubernium ut Rsma D Vestra tam Regii Gubernii nomine quam sua authoritate Eppali praedicto Samueli Klein districte interdicat, ne is deinceps Balásfalva discedere ausit, sed salubri illo alioquin coelo, amoenaq peripheria ad curam valetudinis suae fruatur, ac in monasterio inter religiosas literariasque occupationes vitam tranquillam agat. Isthic enim nec periculosam cum Scismaticis conversationem fovere, nec Plebem sub superiorum suorum vigilantia constitutus seducere poterit: et si palam contra hanc prohibitionem abitum moliretur, aut clam elaberetur, ultro ipse se reum, gravioreque animadversione dignum praestaret, cum tantillo locorum et temporum intervallo haud evasurus; interea tamen, ut spes est, benigna et si necesse fuerit etiam severiore attentione Rsmae D Vestrae a vagis fluctuantis animi propositis ad quietem

cogitandiq. ac agendi sobrietatem revocandus. Caeterum manentes.

Rssmae D. Vestrae E. Regio, M. Pptus Tranniae Gubernio Claudiopoli die 27-a Januarii 1798.

ad officia paratissimi

G. C. Bánffy. David Székelly, cons.
Stephanus de Hannenheim, secr.

In urm'a acestoru S. Klain fù trasu la respundere in a-antea Capitulului (ce pre atunci custá dein monachi basiliti dela munastirea S. Treimi dein Blasiu,) carui S. Klain dede urmatori'a apologia:

Venerabile Capitulum
Domini ac Patres in Xto colendissimi!

Ad Excelsi R. Gubernii de 30-ma Maj anni 1796 ad Illmum D. Praesulem Ordinarium nostrum emanatam commissionem, et Venerabili Capitulo sub 30-ma Aprilis a. 1798 ab Eodem Illmo D. Praesule transpositam, dein per Ven. Capitulum gravi cum exprobratione, et in me futura animadversione mihi erga restitutionem transpositam fine respondendi *cur post mortem Eppi disunitorum Gerasimi Adamovits Cibinium proficiscendo dissensionibus et factionibus nonnullorum Graeci Ritus nonunitorum intuitu electionis Eppi in locum denati Adamovits instituendae me immiserim, imo adpromiserim in casum liberae electionis a sua Majestate Ssma per Clerum disunitum obstinendae, quod episcopatum praevia ratione vacantem consecuturus ejuratâ sacrâ unione ritum disunitorum profiteri, et amplecti velim:* cum omni humilitate, ac debita veneratione respondere sustineo.

Anno 1796 curandae valetudinis causa, quin scirem Eppum Adamovits vitâ functum (una enim solum septimana prius obierat) Cibinium profectus sum, quo tempore ibidem occasione generalium nundinarum plures de Clero disunitorum congregatos de non habendo amplius Eppo rasciano ipsos tractare audivi; verum me eorum congressibus aut consiliis sive communibus, seu privatis non interfuisse, nec immisisse, multo minus eosdem solicitasse, ut me in suum eligant Eppum, aut factionem dissensionemve aliquam fecisse, acclusum hic Consistorii cleri disunitorum attestatum satis clare evincit.

Quamvis si etiam suasissem eis, ne rascianum sibi eligant Eppum, non possem argui male fecisse, optime enim novi rascianorum a religione Catholica summe alienum animum, et idcirco valachicum populum sub spirituali religione rascianorum Epporum nunquam communionem Ecclesiae Catholicae amplexurum; sub Eppo vero nationis suae facilius et citius, ut exempla docent se adjungendum Catholicae Ecclesiae. Quis animo Catholicus, qui salutem animarum zelat, me ideo ut factiosum, aut dissensionibus immixtum audebit judicare?

Verum non nego, me quandocunque occasionem habui conveniendi cum disunitis, et comodum loquendi de religione, suasisse, ut relictis rascianicis Eppis sese Valachico ejusdem ritus Catholico Eppo adjungere velint.

Quia vero illorum animi (ut ex accluso attestato claret) jam antea abalienati sunt a rascianico genere, motu proprio, ut audire mihi contigit, Altissimo Trono preces suas substraverunt pro impetranda facultate Eppum de natione sua eligendi, et ne amplius sibi rascianus detur Eppus. Imo ita animo paratos esse, ut cum de suo gremio non haberent subjectum huic muneri aptum, malint potius de Clero unito habere Eppum, quam rascianum. Hoc animo iniquo observantes gente rasciani nempe recenter de Sclavonia adductus Eppi Adamovits Secretarius, et Praefectus Curiae ejusdem Eppi, atq. Demetrius Serkovits, qui Episcopatum disunitorum ambiebat, omnem lapidem movebant, quo Clerum ab hoc suo proposito amoverent, dicebant enim, quod si Eppum habuerint Valachum, omnes fient uniti, quod probare non est operosum, siquidem Serkovits curavit scribi Archidiacono disunito Corbensi, ne Eppum Valachum eligant sibi, quia hoc ipso fient uniti, et Vicariam nonunitorum reprehendit, cur Aaronem Buday virum Catholicum servent Secretarium. Sic inimicus iste religionis Catholicae omnes vires perversitatis suae exerebat ut Clerum disunitum ab unione abalienaret, et hoc modo se comendet eligendum Eppum. Ipsum quoq. disunitorum Vicarium ejus esse sensus, quod si disuniti habuerint Eppum Valachum, Sacram unionem amplectentur, ex ejusdem verbis quae coram Rmo Dno Praeposito nostro hic loci protulit, patet: *Si nos, inquiebat ille, habuerimus Eppum Valachum, si non citius, profecto post mortem Illmi moderni Eppi Joannis Babb, quem propterea Deus diu conservet, omnes amplectemur unionem.*

Quia autem religionis Catholicae inimici observarunt, quod populus propter opera mea, et doctrinam, atque conciones, quas a me saepius audivit, libenter me habeat, cogitaverunt, quomodo in posterum mihi omnem occasionem adimant, ne cum Clero et populo disunito conveniam, et animis eorum salutaria instillem, detulerunt me causam esse dissensionum et factionum, quae nusquam erant. Agebat nempe Demetrius Serkovits sicut Demetrius ille actorum 19 contra Paulum Ephesi praedicantem.

Quod autem ego zelans semper fuerim pro religione et fide catholica, sepositis hic nunc meis operibus, si opus fuerit, plura testimonia adferre possum virorum fide dignorum. Fateatur Buday Cleri disuniti Secretarius, an non saepius rogaverim eum, ut omnem conatum adhibeat nonuniti cleri animos ita disponere, quatenus ad amplectendam S. unionem parati sint. Dicat Nobili Administrator Parochiae, et Archi-Diaconatus Cibiniensis, quantum ego elapso autumno in Pago Gura riului conatus sim disponere populum ad amplectendam unionem, prout et plurimum dispositi sunt, siquidem se insinuaverunt *velle amplecti unionem, tantum modo adsisteremus*

eis in causa ratione territorii, quam habent cum Christianis, seu Grossauensibus. Fateantur Comitatus Szolnok mediocris et Krasna ubi occasione visitationis canonicae dum sua Excellentia Eppus pie defunctus Major haec loca visitaret in omni pago concionatus sum, et docui fidem catholicam, quam illi tunc rejecto schismate amplexi sunt. Fateantur plurimi alii, quid ego eos docuerim. Interrogentur Ipsi disuniti, quibuscum sermonem habui, et praesertim primarii de Clero disunito, an non semper detestatus sim eorum scissionem, et adhortatus fuerim eos ad amplectendam unionem, uti acclusum eorum hic attestatum docet. Imo auderem dicere, quod mea, ut plurimum opera, ita cicurati sint disuniti, ut unitos jam non prosequantur capitali, ut antea, odio, sed ad instar fratrum vivant, et unitos inter, ac disunitos exigua sit diferentia, siquidem primarii disunitorum processionem Spiritus Sancti a Filio, non inficientur, propter quam Graeci a comunione Ecclesiae Romanae se avulserunt.

Bene memini me retulisse Illmo Dno Praesuli Ordinario nostro, *quod sacerdotes disuniti Vallis Kalbensis dixerint mihi se velle unionem amplecti, tantum populum quoque ad hoc inducere possent:* Dixi ego Praesuli, *me ejus esse opinionis, ut quidam nostrum per transenam adeant pagos istos et homines disponant, etenim sacerdotes, cum ultronee velint uniri, ipsi quoque populum ad hoc adducere conabuntur, ut nobis credant, et doctrinam nostram amplectantur,* hanc meam opinionem Praesul suis ad me verbis probavit.

Recordor me retulisse Rmis Dnationibus Vestris, quod Sacerdotes Comitatus Kolos deliberaverint amplecti unionem potius quam Sydoxiam disunito Eppo solvere, et disunitus partium illarum Archidiaconus hoc ipsum scripserit Consistorio disunito quaerendo ex eo, *quid ille faciet, si ad illas partes iverit Eppus Balasfalvensis, amplectetur etiam ille cum reliquis unionem.* Retuli, quod Vicarius disunitorum dixerit, quod, *si sua Illustritas Eppalis eo iverit et bona modalitate cum eis egerit, omnes partes illae convertentur ad unionem.*

Quoties ego clamavi (quemadmodum RmaeDVae testari possunt,) *Cur omnes domi maneamus, Cur subinde saltem non excurramus praedicatum? cum modo sit tempus; nam a memoria hominum populus iste tam pronus ad amplectendam unionem non fuit, ut modo est.* Memini me Rmis DVestris dixisse *a Rasinariensibus et Salistensibus, qui olim nostros nequidem pede territoria sua adtingere patiebantur, me modo vocatum, ut eis concioner,* ad quos ego cum aliquo de nostro gremio lubens ivissem, ut una laboremus in lucrandis Xto animabus, maxime cum propter patriotismum homines harum partium libenter me habeant; ast modo excutio pedes meos, et lavo manus etenim deinceps, si Illmo Dno Praesuli Ordinario nostro, et Rmis DVestris placet, liberum me agnosco ab obligatione praedicandi, ne volentibus, occasionem praebeam de me suspicandi quasi haeresim, aut aliud simile praedicem.

Recordari possunt Rmae DVae me in Consistorio saepius dixisse non esse cedendum disunitis prosequendos esse siquid contra unitos moliri deprehendantur. Omnia ista et multa alia similia, quae hic loci recensere longum foret, non sunt signa me velle transire ad disunionem, ad quam, si vellem, viâ sexhebdomadalis instructionis secundum regias ordinationes transire possum. Quod vero cum disunitis subinde convenerim, et loquutus fuerim, causa fuit humanitas et praeceptum Salvatoris nostri mittentis suos Discipulos praedicare, et etiam exemplum multorum Sanctorum, sed vel maxime S. Pauli, qui tanquam prudens venator varias occasiones quaesivit cum infidelibus loquendi; sed et mentem Piissimorum Augustissimorum Fundatorum nostrorum hanc fuisse mihi persuadeo, ut disunitos ad unionem reducamus, quomodo autem reducemus, si cum eis non conveniamus, et eis non loquamur, juxta illud Pauli ad Rom. 10. *„quomodo credent ei, quem non audiverunt? quomodo autem audient sine praedicante? quomodo vero praedicabunt, si non mittantur?“*

(Va urmà.)

NOTITIE DIVERSE.

— Rm. Dn. Protopopu J. Janza dein Ulpi'a Traiana avù bunetate a ne impartasî urmatori'a inscriptiune romana de pre lespedea unui sarcofagu aflata in tienutulu acelei cetati:

D. M.
Q. AVRELIO Q. F.
PAP. TERTIO
DEC. ET FLAM | IN
COL. SARM.
Q. AVRELIUS
SATVRNIN | VS
AVG. COL.
ET PROSHOD | VS
ET LOGISM | US
LIB. ET H | ERED.
F. E.

Liniele perpediculari insemneza, cà literele dupà ele nu se afla pre laturea aceleiasi pietre. Pietr'a are noue palme in lungime, si patru in grosime.

— Gramatec'a nostra se afla in Bucuresci de vendiare la Societatea academica romana, si in tote librarie-le cu câte 5 lei noi, pre velina cu 6 lei n. Er' in Blasiu la Dn. Prof. J. Moldovanu cu câte 1 fl. 50. c. val. austr.

Nr. XXXVII. va aparé in 10. Aug. vechia a. c. 1870.

Editoriu: T. CIPARIU. Imprimeri'a SAM. FILTSCH (*W. Krafft*) in Sabiniu.